

Jawni grzesznicy. Czy zasadne jest ich publiczne piętnowanie?

1. Wyjaśnienie pojęć

Zacznijmy od wyjaśnienia, kto to jest „jawnogrzesznik” i co oznacza „publicznie piętnować”.

Według *Słownika polszczyzny XVI wieku* Instytutu Badań Literackich PAN – Pracownia Słownika Polszczyzny XVI wieku jawnogrzesznik to „człowiek publicznie przestępujący przykazania, obowiązujące każdego Izraelitę; w okresie intertestamentalnym nadawano tę nazwę również poborcom podatków i cel; także ogólnie: grzesznik, człowiek występny”¹. Podstawowymi synonimami dla tego słowa są: „celnik”, „mytnik”, „poborca”. Występuje także w formach „jawniegrzesznik”, „jawnogrzeszny”.

Słownik etymologiczny języka polskiego Aleksandra Brücknera podaje, że to „Prasłowo [...] dopiero z chrześcijaństwem nabrało specjalnego znaczenia, u nas jedyne, gdy u Rusi, Bułgarów, Słowienców «grzeszyć» jeszcze i «zmylić» znaczy. Wywodziśmy więc grzech od «upadku», cerk. sugreza «zmieszanie»”².

Od początków dyscypliny kościelnej chrześcijan, którzy trwają w grzechu ciężkim, uważano za publicznych grzeszników (*publicus peccator – publici peccatores*). Charakterystyczna jest ciągłość regulacji w tym zakresie. Zgodnie z nimi „jawni

¹ *Jawnogrzesznik*, <http://spxvi.edu.pl/index/haslo/55769> (01.11.2019).

² *Grzech*, w: A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1993, s. 161n.

grzesznik” to osoba trwająca w stanie ciężkiego grzechu publicznego, potępionego wyrokiem (jako przestępstwo) lub osoba, której grzeszną sytuację zna duża część ludzi z jej otoczenia albo sytuacja ta z pewnością wkrótce zostanie poznana przez wspólnotę, w której osoba prosi o przyjęcie sakramentów³. Nasuwa się tu oczywisty wniosek, że pojęcie „publiczny grzesznik” jest szersze niż „przestępca publiczny”⁴.

Z duszpasterskiego punktu widzenia najbardziej interesują nas te przepisy kodeksu prawa kanonicznego⁵, które dotyczą udzielania sakramentów, sprawowania posług duszpasterskich, sprawowania urzędów czy przyjmowania kościelnych godności. Szczególną uwagę zwrócimy na kanony, w których pojęcie jawnogrzesznika występuje wprost, tj. kan. 915 i 1184 KPK⁶.

O publicznym charakterze grzechu świadczy to, że zachowanie człowieka jest:

- a) *zewnętrzne* – odbierane przez zmysły – mogą to być słowa, gesty, konkretne postawy, ale także pominięcie czegoś obowiązkowego;
- b) *publiczne* – jak określa to *Słownik języka polskiego* Państwowego Wydawnictwa Naukowego, w znaczeniu 4: odbywające się „przy świadkach, w sposób jawny”⁷, stąd jest powszechnie znane (rozgłoszone) lub z okoliczności pełnienia „rozumnie można i trzeba przypuścić, że wnet się rozgłosi”⁸;
- c) *poważne* – obiektywnie niemoralne, materialnie (przynajmniej), w wymiarze zewnętrznym połączone z uporem (zachodzi zarazem brak okazania skruchy, rzetelnej poprawy i naprawienia zgorzenia)⁹.

Przy ocenie moralnej zachowania należy się kierować obiektywnymi kryteriami osądu ludzkiego działania, o których uczy m.in. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, zwłaszcza w numerach 1749–1761¹⁰ (wybór przedmiotu, intencja, okoliczno-

3 Zob. *Codex Iuris Canonici Pii x Pontificis Maximi iussu degestus, Benedicti Papae xv auctoritate promulgatus*. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab Em.mo Petro Card. Gasparri auctus, Typis Polyglottis Vaticanis 1974 [dalej: CIC], can. 2197.

4 O istocie i podziale przestępstw zob. np. komentarz: F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1958, s. 349–354.

5 *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984 [dalej: KPK].

6 Por. can. 766, 855, 1066, 1240–1241 CIC.

7 *Publiczny*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/publiczny;2573013.html> (03.11.2019).

8 F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne*, s. 352 [komentarz do can. 2197 nr 1 CIC].

9 Por. *Pecadores públicos: la falacia del fuero interno*, <http://info-caotica.blogspot.com/2016/05/pecadores-publicos-la-falacia-del-fuero.html> (05.09.2019).

10 Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Fidei depositum*, ogłoszona z okazji publikacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego* opracowanego po Soborze Powszechnym Watykańskim II, w: *Katechizm Kościoła*

ści). Ograniczmy się tu do przypomnienia, że podstawą ustalenia obiektywnych kryteriów osądu są naturalne konsekwencje określonego zachowania: „czy są one dobre czy też złe, niezależnie od tego, co o tych czynach sądzi sam ich sprawca”¹¹. Katechizm podkreśla, że „[w]ybrany przedmiot już sam może uczynić złym całość działania” (nr 1755); natomiast odpowiedzialność moralna człowieka za dany czyn wiąże się ze stopniem świadomości oraz wolności w chwili jego dokonywania: „Czynny ludzkie, to znaczy czyny wybrane w sposób wolny na podstawie sądu sumienia, mogą być kwalifikowane moralnie” (nr 1749). Odpowiedzialność moralna za nie jest pełna, gdy taka też jest świadomość i dobrowolność zachowania; w przeciwnym wypadku jest ona zmniejszona w tym samym stopniu, co świadomość czy wolność sprawcy. Nie oznacza to, że wyrządzone zło przestało być złem. Dlatego sprawca, odzyskując świadomość i wolność działania, powinien się od zła odwrócić i zadośćuczynić za nie. Katechizm wskazuje jako błędne te oceny, które biorą pod uwagę tylko intencje inspirujące zachowanie albo okoliczności (nr 1756)¹².

Po grzechu pierwotnym potrzebujemy obiektywnych kryteriów, by odróżniać czyny moralnie dobre od złych, dostrzegać ich konsekwencje, czuwać nad moralnością własnych czynów.

Jak należy rozumieć drugie pojęcie: „publiczne piętnowanie”?

Według *Słownika języka polskiego* „piętnować” to:

- „1. «ostro potępiać kogoś lub coś wobec opinii ogółu»,
2. «znaczyć coś albo kogoś piętnem»¹³.

Synonimem czasownika „piętnować” (złe uczynki) jest słowo „potępiać”:

- „1. «uznać coś za złe lub kogoś winnym czegoś»,
2. «w religiach chrześcijańskich: skazać kogoś na karę piekła»¹⁴.

Z kolei synonimami czasownika „potępiać” (złe uczynki, grzeszników) są: „stawić pod pręgierzem (pod pręgierz)” oraz „wykliąć”. Język codzienny dostarcza

---

Katolickiego, Poznań 1994, s. 5–9.

¹¹ ks. M. Dziewiecki, *Moralny wymiar ludzkiego działania: być człowiekiem to być człowiekiem odpowiedzialnym* (ККК 1749–1761), w: *Wyznawać wiarę dzisiaj*, red. S. Łabędowicz, Sandomierz 1999, s. 483–489; zob. też: https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TM/moralny_wymiar.html (01.11.2019); *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1755.

¹² Zob. też numery 1753 i 1754. W drugiej części 1756 numeru precyzuje się, że „Istnieją czyny, które z siebie i w sobie, niezależnie od okoliczności i intencji, są zawsze bezwzględnie niedozwolone ze względu na ich przedmiot, jak bluźnierstwo i krzywoprzysięstwo, zabójstwo i cudzołóstwo. Niedopuszczalne jest czynienie zła, by wynikało z niego dobro”; zob. numery 1761 i 1789.

¹³ *Piętnować*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/pietnowac;2500270.html> (03.11.2019).

¹⁴ *Potępić*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/potepic;2506247.html> (03.11.2019).

nam szerszego wachlarza słów do wykorzystania, wiele z nich lepiej oddaje ewangelicznego ducha, np. „ganić”, „gromić”, „karcić”, „krytykować”, „strofować”, „udzielać upomnień”, „upominać” itp.¹⁵

W oparciu o powyższe możemy powiedzieć, że publiczne piętnowanie, tak jak grzech, ma charakter zewnętrzny, nieograniczony do słów; może nim być np. gest pominięcia przy Komunii św.

2. Dyscyplina kościelna a jawni grzesznicy

Kościół, przynaglany przez Jezusa (Mt 7, 6), utrzymywał wobec jawnych grzeszników surową dyscyplinę wykluczenia. Wystarczy przywołać reakcję św. Pawła na „trzy grzechy główne” Koryntian, w tym czyny kazirodstwa (1 Kor 5, 1–11), lub na postawę próżniactwa Tesaloniczan (2 Tes 3, 14–15; por. też Rz 16, 17; Tt 3, 10). Powrót do wspólnoty Kościoła warunkowany był skruchą i publiczną pokutą, od IV wieku nazwaną kanoniczną¹⁶. W sprawowaniu sakramentów zasada wykluczania niegodnych jest poważnym obowiązkiem, który należy wykonywać z rozwagą i nadprzyrodzoną siłą, i który ciąży na szafarzach sakramentów, ale i na wspólnocie chrześcijańskiej, gdyż ma ona czuwać, aby „ofiara była czysta”, jak uczy *Didache*¹⁷.

Współcześnie niepokój budzi zacieranie się poczucia grzeszności, ujawniające się także w języku, w którym coraz bardziej zaciera się granice, rozmywa znaczenia słów i pojęć, a niektóre nawet ruguje ze słownictwa. Na przykład „grzech śmiertelny” został zastąpiony przez „poważny nieporządek moralny”, „cudzołóstwo” stało się „powtórny” czy „faktycznym związkiem”. Jeden z komentatorów zauważa, że aktualnie nikt się nie gorszy; jeśli coś szokuje – to nazwanie grzechu po imieniu¹⁸. Należy jednak pamiętać, że dyscyplina kościelna pozostaje ta sama, dlatego nadal używa się w terminu „jawny grzesznik”.

¹⁵ Zob. np. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, przykłady za: <https://dobryslownik.pl/slowo/pi-%C4%99tnowa%C4%87/38282/> (01.11.2019).

¹⁶ Por. np. H. Krzyszczo, *Od publicznej praktyki pokutnej do spowiedzi prywatnej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 327–332.

¹⁷ *Didache, czyli Nauka Dwunastu Apostołów*, przeł. J. Jankowski, Warszawa 1923, s. 30–31 (rozdział 14: *O zachowaniu wobec grzeszników publicznych*); zob. H. Gresland, *¿Qué conducta observar con los pecadores públicos?*, <https://adelantelafe.com/conducta-observar-los-pecadores-publicos/> (12.11.2019).

¹⁸ Por. J. M. Iraburu, *Los cristianos no-practicantes son pecadores públicos*, <http://www.infocatica.com/blog/reforma.php/1309090642-234-los-cristianos-no-practic> (03.11.2019).

W związku z tym należy formować wiernych nie tylko w odniesieniu do ich praw, ale i obowiązków. Kodeks prawa kanonicznego przypomina w kan. 209: „§ 1. Wierni zobowiązani są – każdy przez swoje własne działanie – zachować zawsze wspólnotę z Kościołem. § 2. Z wielką pilnością wierni powinni wypełniać obowiązki, którymi są związani zarówno wobec Kościoła powszechnego, jak i partykularnego, do którego należą zgodnie z przepisami prawa”. Czyni to, przypominając cel: „Wszyscy wierni, zgodnie z własną pozycją, winni starać się prowadzić życie święte, przyczyniać się do wzrostu Kościoła i ustawicznie wspierać rozwój jego świętości” (kan. 210 KPK).

Wierni mają zatem obowiązek zachowania wspólnoty (*communio*) z Kościołem, w tym wspólnoty eucharystycznej (kan. 912 i 915 KPK). Do godnego w niej udziału wymaga się uprzedniego przystąpienia do spowiedzi, jeśli chce się celebrować mszę świętą czy przystąpić do Stołu Pańskiego (kan. 916 KPK). Zgodnie z normą z kan. 987 KPK „[w]ierny, aby otrzymać zbawczy środek sakramentu pokuty, powinien być tak usposobiony, by odrzucając grzechy, które popełnił, i mając postanowienie poprawy, nawracał się do Boga”.

Od kandydata na rodzica chrzestnego prawo kanoniczne domaga się, by prowadził „życie zgodne z wiarą i odpowiadające funkcji, jaką ma pełnić” (kan. 874 nr 3 KPK). Z kolei godność kandydata do święceń ma obowiązek sprawdzać biskup, przy czym nie wystarcza brak skandali; w proces ten mają się włączyć wierni jako wspólnota (can. 999 CIC; kan. 1020–1023, 1050–1052 KPK)¹⁹.

Obowiązkiem szafarza jest natomiast nieudzielanie Komunii św. jawnym grzesznikom (kan. 915 KPK). Również zdecydowanie brzmi kan. 1007 odnoszący się do sakramentu chorych: „Nie wolno udzielać namaszczenia chorych tym, którzy uparcie trwają w jawnym grzechu ciężkim”, można ich także pozbawić pogrzebu katolickiego (kan. 1184 KPK).

---

¹⁹ Por. Sacra Congregatio de Sacramentis, *Instructio ad rmos locorum ordinarios de scrutinio alumnorum peragendo antequam ad ordines promoveantur*, „*Quam ingens Ecclesiae*”, „*Acta Apostolicae Sedis*” 23 (1931), s. 120–129.

3. „Chrześcijanie niepraktykujący” są publicznymi grzesznikami

Zagadnienie tak zwanych niepraktykujących chrześcijan jest stosunkowo rzadko podnoszone w nauczaniu o grzechach publicznych²⁰. Tymczasem już św. Justyn w 155 roku pisał w I Apologii do Antonina Piusa, przypominając, że chrześcijanie są ludźmi niedzieli i Eucharystii, co świadczy o tym, że od początku żywa była świadomość, iż Kościół sprawuje Eucharystię, a Eucharystia czyni Kościół. Natomiast synod regionalny w Elwirze (Elvira – Iliberis, k. Granady) w 306 roku nakazał, by odseparowywać na jakiś czas od wspólnoty kościelnej tych, którzy w ciągu trzech niedziel nie uczestniczyli we mszy świętej (kan. 21)²¹. Miało to uprzytomnić grzesznikowi, jak groźna dla niego jest ta nieobecność, zaś wspólnotę miało pouczyć i pobudzić do odpowiedzialności za siebie i każdego z jej członków.

W Katechizmie rzymskim (1566, zwanym trydenckim lub Piusa V), objaśniając trzecie przykazanie, stwierdzono, że nie ma przyczyny uzasadniającej zaniedbywanie tego obowiązku²² (podobnie w Katechizmie św. Piusa X z 1905²³).

Katechizm Kościoła Katolickiego, opracowany po soborze watykańskim II, przypomina – cytując *Summę teologiczną* św. Tomasza (II-II, 122, 4) – że „[ś]więtowanie niedzieli jest wypełnieniem przepisu moralnego w sposób naturalny wpisane w serce człowieka” (nr 2176), dlatego „na podstawie tradycji apostoelskiej powinna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany”; to bowiem „niedzielną celebracja dnia Pańskiego i Eucharystii stanowi centrum życia Kościoła” (nr 2177)²⁴. Nie jest to tylko rada, lecz także prawny obowiązek

20 Por. J. M. Iraburu, *Los cristianos no-practicantes son pecadores públicos*, <http://www.infocatica.com/blog/reforma.php/1309090642-234-los-cristianos-no-practic> (03.11.2019).

21 „If anyone who lives in the city does not attend church services for three Sundays, let that person be expelled for a brief time in order to make the reproach public” (<http://faculty.cua.edu/pennington/Canon%20Law/ElviraCanons.htm>).

22 Zob. *Catechismus Ex Decreto ss. Concilii Tridentini Ad Parochos Pii v. Pont. Maximi Jussu Editus*, Typis Seminarii, Patavii 1724, s. 223nn (pars secunda, cap. 4: *De Sacramento Eucharistiae*); <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/29726/edition/26719?language=pl> (12.10.2019); wykład w j. pol.: *Katechizm Rzymski, według uchwały Ś. Soboru Trydenckiego dla plebanów ułożony, po łacinie wydany, na polski język w lat cztery po Soborze przez Imci księdza Walentego Kuczborskiego, Archidyakona Pomorskiego przetłumaczony; teraz zaś z małemi poprawkami i z niektórymi dodatkami przedrukowany*, t. 3, Jasło 1866, s. 379–390.

23 *Katechizm większy polecony i zalecony przez Ojca Świętego Piusa X. Przełożył z włoskiego Ksiądz Franciszek Albin Symon Arcybiskup*, Warszawa 1908, s. 94–97 i 158n.

24 Zob. kan. 1246 § 1 KPK.

(por. nr 2180), sformułowany w kodeksie prawa kanonicznego: „W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane, wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy Świętej oraz powstrzymać się od wykonywania tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie Bogu czci, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu oraz korzystanie z należnego odpoczynku duchowego i fizycznego” (kan. 1247). *Katechizm Kościoła Katolickiego* w numerze 2181 cytuje kan. 1245 KPK, tłumacząc: „Ci, którzy dobrowolnie zaniedbują ten obowiązek, popełniają grzech ciężki”, gdyż naruszają komunię kościelną (por. kan. 205 KPK; kan. 8 KKKW²⁵). Przy ocenie należy brać pod uwagę to, że dzieci (do 7. roku życia) i zrównani z nimi są wolni od tego obowiązku (kan. 11 i 99 KPK).

Opracowania podejmujące to zagadnienie są nieliczne, warto więc wskazać artykuł ks. Krzysztofa Mierzejewskiego poświęcony świętowaniu dnia świętego poprzez obowiązkowe uczestnictwo w Eucharystii, napisany z perspektywy prawa kościelnego²⁶. Szkoda, że w istniejących publikacjach brak odniesień do jawnego grzechu. Tymczasem w świetle tego, co powiedziano, niepraktykujący chrześcijanie mają wszystkie cechy grzeszników publicznych (jawnych). Łamiąc trzecie przykazanie w sposób wolny i chroniczny, pozostając bez związku z Eucharystią nawet latami, „uparcie trwają w grzechu jawnym”. Oznacza to, że nie prowadzą życia zgodnego z wiarą. Są więc jawnymi grzesznikami. Nie zmienia tego ani wzrastająca liczba takich osób, ani to, że w odbiorze społecznym nie są już skandalistami. Świadomie i dobrowolnie tworzą oni bowiem środowisko jawnie grzeszących. Dlatego „nie mogą się wymówić od winy. Ponieważ, choć Boga poznali, nie oddali Mu czci jako Bogu ani Mu nie dziękowali, lecz znikczemnieli w swoich myślach i zaćmione zostało bezrozumne ich serce. Podając się za mądrych stali się głupimi” (Rz 1, 20–22).

4. Ograniczone prawo jawnego grzesznika do Eucharystii

Kościół zachęca wiernych do częstego przyjmowania Komunii św., a nawet nakłada obowiązek jej przyjęcia – po odpowiednim przygotowaniu się – przynajmniej

---

²⁵ Kodeks kanonów Kościołów wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2002 [dalej: KKKW].

²⁶ K. Mierzejewski, *Obowiązek uczestniczenia we mszy świętej w niedziele i święta nakazane*, „Prawo Kanoniczne” 57 (2014) nr 4, s. 65–88; o wyłączeniu odpowiedzialności zob. s. 72–73.

raz w roku²⁷. O przystąpieniu do Komunii św. decyduje wierny, o ile nie dotyczy go prawny zakaz, wynikający z określonego stanu faktycznego.

W kodeksie prawa kanonicznego, w kan. 915 czytamy: „Do Komunii świętej nie należy dopuszczać ekskomunikowanych lub podlegających interdyktowi, po wymierzeniu lub deklaracji kary, jak również innych osób trwających z uporem w jawnym grzechu ciężkim”²⁸. Z kolei kodeks kanonów Kościołów wschodnich w kan. 712 stwierdza, że „Przyjęcie Boskiej Eucharystii jest zabronione tym, którzy są publicznie znani jako niegodni”. Obydwa więc nakładają na szafarzy obowiązek odmowy udzielenia Komunii św., jeśli proszący o nią z uporem trwa w jawnym grzechu głównym²⁹. Ekskomunika czy interdykt, o ile kara została wymierzona czy deklarowana, ułatwia szafarzowi decyzję³⁰. Trudniej zaś ją podejmować wobec tych „innych osób”, które trwają z uporem w jawnym grzechu ciężkim. Ta ostatnia z kategorii obchodzi nas przede wszystkim. Traktują o tym liczne opracowania, m.in. Elżbiety Szczot³¹ i Marka Zaborowskiego³².

Rola szafarza w odniesieniu do tej ostatniej grupy jest trudniejsza, bo nie wystarczy wiedza o fakcie nałożenia kary czy jej ogłoszenia, jak w dwóch pierwszych przypadkach, gdyż w tym trzecim szafarz musi być pewien, co do uporu trwania w grzesznym położeniu, że stan ten jest publiczny (jawny) i obiektywnie poważny.

27 Zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1389; kan. 897, 898, 912, 919 § 1, 920 § 1–2 KPK; kan. 698, 699 § 3, 713 § 2 KKKW (obowiązek: kan. 920 KPK; kan. 708 KKKW).

28 Por. kan. 912. Zob. J. Hendriks, „*Non siano ammessi alla sacra comunione...*” *Il c. 915 e le ulteriori prescrizioni ecclesiastiche sull'accesso alla comunione*, „*Quaderni di diritto ecclesiale*” 5 (1992) nr 2, s. 192–204; J. Hendriks, „*Ad sacram communionem ne admittantur...*” *Adnotationes in can. 915*, „*Periodica de re morali canonica liturgica*” 79 (1990), s. 163–176; H. Gresland, „*Qué conducta observar con los pecadores públicos?*”, <https://adelantelafe.com/conducta-observar-los-pecadores-publicos/> (12.11.2019); R. Sublon, „*L'interprétation du canon 915 et la question du sujet*”, „*Revue de droit canonique*” 53 (2003) nr 2, s. 267–283.

29 Na temat analogii treści w cytowanych kanonach zob. Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli Pp. II promulgatus*, Fontium annotatione auctus, Pontificia Editrice Vaticana 1995, s. 259, can. 712.

30 Zainteresowanym tą grupą – dopuszczających się przestępstw przeciw wierze, jedności Kościoła, znajdujących się w karach – polecam artykuły: D. Borek Ocarm, „*Przestępstwa przeciw wierze w normach de Delictis reservationis z 2010 roku*”, „*Prawo Kanoniczne*” 57 (2014) nr 3, s. 105–126; K. Nykiel, „*Wyłączenie wiernych ze wspólnoty z Kościołem. Aspekty prawne i teologiczne*”, „*Roczniki Nauk Prawnych*” 24 (2014) nr 2, s. 137–157.

31 E. Szczot, „*Dopuszczenie do Komunii św. wiernego katolika podlegającego normie kan. 915 KPK*”, „*Roczniki Nauki Prawnych*” 8 (1998), s. 205–223. Szerzej w: E. Szczot, „*Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*”, Lublin 2000.

32 M. Zaborowski, „*Ograniczenie prawa wiernego do Eucharystii*”, s. 139–159.

Należy podkreślić ciągłość regulacji w tym zakresie – wskazany wyżej kan. 915 KPK ma swoje uzasadnienie w can. 855 CIC. Natomiast pierwotne uzasadnienie znajduje się w biblijnych tekstach (np. w 1 Kor 11, 23–29). Ponieważ Eucharystia jest Ofiarą i prawdziwą obecnością Jezusa Chrystusa, przed jej przyjęciem należy badać swoje sumienie, „bowiem (kto) spożywa i pije, nie zważając na Ciało Pańskie, wyrok sobie spożywa i pije” – uczy św. Paweł (1 Kor 11, 29). Nie może więc dziwić fakt, że problematyka ta jest obecna w pismach ojców Kościoła (np. św. Jan Chryzostoma, Bazylego Wielkiego, św. Augustyna, teologów wszystkich wieków, w tym św. Tymoteusza Aleksandryjskiego, wskazywanych w źródłach do przywołanego kanonu kodeksu kanonów Kościołów wschodnich). Do nich też – szczególnie Jana Chryzostoma – nawiązał Jan Paweł II w ostatniej swej encyklice *Ecclesia de Eucharistia* (Kościół żyje dzięki Eucharystii)³³. Przywoławszy mającą dotąd moc normę Soboru Trydenckiego, który „skonkretyzował surowe napomnienie apostoła Pawła” (2 Kor 5, 20: W imię Chrystusa pojednajcie się z Bogiem!), uznając, że chrześcijanin sam dokonuje oceny stanu łaski (por. kan. 916 KPK), gdyż dotyczy ona sumienia, papież zdecydowanie tłumaczył: „Jednak w przypadkach zachowania, które na forum zewnętrznym, w sposób poważny, oczywisty i stały jest przeciwne normom moralnym, Kościół, w duszpasterskiej trosce o prawidłowy porządek we wspólnocie oraz o szacunek dla sakramentu, nie może wzbraniać się przed podejmowaniem odpowiednich kroków. W sytuacji jawnego braku dyspozycji moralnej winien stosować normę Kodeksu Prawa Kanonicznego mówiącą o możliwości niedopuszczenia do Komunii eucharystycznej tych, którzy «trwają z uporem w jawnym grzechu ciężkim»” (nr 37)³⁴. To obowiązek Kościoła, mający za podstawę szacunek do Najświętszego Sakramentu oraz troskę o wspólnotę wierzących.

Tekst ten wyraźnie wskazuje na potrzebę jednoznacznej postawy, tak jak to ujmował już kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku: § 1. Osoby jawnie niegodne, czyli ekskomunikowani, podlegający interdyktowi i publicznie pozbawieni czci i praw, dopóki nie nastąpi ich pokuta i nawrócenie i nie wynagrodzą wpięrow za publiczne zgrzeszenie, mają być wykluczeni z Eucharystii. § 2. Szafarz ma odmówić także skrytym grzesznikom, jeśli proszą potajemnie, a nie zostali uznani za nawróconych; jednak ma nie odmawiać, jeśli proszą publicznie i nie jest w stanie ich ominąć bez wywołania zgrzeszenia (can. 855 CIC). W kanonie tym określa się jednoznacznie

---

33 Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 17.04.2003, nr 12, 17, 23, 36 i przypis 34; św. Augustyn, *Sermo* 272, PL 38, 1247.

34 Zob. też *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1385.

odpowiedzialność szafarza: ma odmówić Komunii św., troszcząc się o zbawienie duszy chcącego przyjąć ją niegodnie, jak też innych wiernych, by nie zostali wprowadzeni w błąd, co do sakramentu i godnego przyjmowania go.

W interpretacji kan. 915 KPK nie można też pomijać Deklaracji Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, wydanej 24 czerwca 2000 roku, po wysłuchaniu opinii Kongregacji Nauki Wiary oraz Kongregacji do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, w odniesieniu do rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach. Podniesiono w niej prawo wiernych do życia według zasad Kościoła, które naruszają przyjmujący Ciało Chrystusa w jawnej niegodności. Dopuszczenie ich do tego skłaniałoby innych do zła – zarówno wobec Eucharystii, jak i wobec nierozzerwalności małżeństwa. Podkreślono, że nawet gdy pozostawanie w wolnych związkach nie budzi zdziwienia, nie znaczy to, iż nie gorszy – dlatego w trosce o szacunek dla świętości sakramentów, chrześcijańskiej moralności i odpowiedniej formacji wiernych nakazano duszpasterzom cierpliwe, ale i zdecydowane działanie³⁵.

W praktyce oznacza to, że duszpasterz powinien się z taką osobą spotkać, zweryfikować trwanie w uporze, zwracając uwagę na ciężar grzeszności i jej jawność oraz ostrzec przed przyjmowaniem Komunii św. w takim stanie. Powinien też wyjaśnić cele podejmowanej interwencji: by ustrzec przed profanacją Najświętszego Sakramentu, świętokradztwem, jak też zgorszeniem dla wiernych z tytułu niegodności przyjmowania przez tę osobę Komunii św.

Zgorszenie to może prowadzić ich bowiem do złych myśli, błędów, grzesznych działań lub zaniechań. Mogą nawet uważać, że dopuszczenie do Komunii św. jawnego nieskruszonego grzesznika oznacza, iż jego czyn nie jest na tyle zły, by wykluczyć przystąpienia od Stołu Pańskiego, a może nawet nie jest grzechem ciężkim. Takie myślenie nie jest obce nawet niektórym biskupom. Na przykład kard. Blase Cupich (Chicago) stwierdził w wywiadzie, że to sprawa ludzi rozwiedzionych, żyjących w kolejnych związkach oraz homoseksualistów, czy przystępują oni do Komunii świętej. Według arcybiskupa nie powinno to interesować księży i biskupów³⁶.

Prawodawca zawsze domaga się od szafarza Komunii św., by działał z rozważnością. Ma on brać pod uwagę obiektywne warunki grzechu ciężkiego osoby, która

---

35 Dicasterio per i Testi Legislativi, *Ammissibilità alla Santa Comunione dei divorziati risposati, 24 giugno 2000, Communicationes* 32 (2000), s. 160; zob. L. Prados, *Normas de convivencia cristiana con familiares adúlteros y pecadores públicos*, 25.07.2017, <https://adelantelafe.com/normas-convivencia-cristiana-familiares-adulteros-pecadores-publicos/> (11.11.2019); R. L. Burke, *Zasady dotyczące odmowy Komunii*, s. 255–257.

36 Zob. USA: *Komunia dla grzeszników*, <http://www.bibula.com/?p=84820> (10.10.2019).

po upomnieniu ze strony duszpasterza nadal formalnie współdziała w moralnie złych czynach, np. aborcją czy eutanazją.

Jan Paweł II w encyklice *Evangelium vitae* napisał: „Przerywanie ciąży i eutanazja są zatem zbrodniami, których żadna ludzka ustawa nie może uznać za dopuszczalne. Ustawy, które to czynią, nie tylko nie są w żaden sposób wiążące dla sumienia, ale stawiają wręcz człowieka wobec *poważnej i konkretnej powinności przeciwstawienia się im poprzez sprzeciw sumienia*”³⁷. W 2004 roku w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej w trakcie kampanii wyborczej rozgorzała dyskusja w łonie katolickiego episkopatu na temat możliwości stosowania kan. 915 KPK w odniesieniu do polityków wspierających ustawodawstwo jawnie sprzeczne z naturalnym prawem moralnym i nauką Kościoła. W związku z tym kard. Joseph Ratzinger, jako prefekt Kongregacji Nauki Wiary, w liście do biskupów amerykańskich tłumaczył, że „konsekwentne prowadzenie kampanii na rzecz aborcji i eutanazji oraz głosowanie za permissywnymi prawami do nich [...] stanowi obiektywną sytuację grzechu”. Dlatego taki polityk „nie może przystępować do Komunii Świętej, dopóki nie położy kresu obiektywnej sytuacji grzechu”³⁸. Przypomniął zasady godnego przyjmowania Komunii św., a mianowicie:

- 1) ma to być świadoma decyzja, po osądzie godności w sumieniu wg obiektywnych kryteriów Kościoła, a nie prosta konsekwencja obecności na mszy świętej;
- 2) w przypadku aktywności prawodawczej i sędowniczej katolicy muszą się sprzeciwiać „sądowym decyzjom lub prawom cywilnym, które popierają aborcję lub eutanazję”;
- 3) może istnieć uzasadniona różnica zdań nawet między katolikami na temat prowadzenia wojny i stosowania kary śmierci, jednak nie w stosunku do aborcji i eutanazji;
- 4) należy rozróżniać między oceną własną o godności przystąpienia a obowiązkiem szafarza, który musi odmówić komuś udzielenia Komunii św., jak

---

³⁷ Ioannes Paulus II, Litterae encyclicae de vitae humanae inviolabili bono *Evangelium vitae*, 25.03.1995, nr 73a, „Acta Apostolicae Sedis” 87 (1995), s. 486; tekst polski: Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, s. 718.

³⁸ Card. J. Ratzinger, *Worthiness to Receive Holy Communion. General Principles*, <https://www.priestsforlife.org/magisterium/bishops/04-07ratzingerommunion.htm> (20.10.2019). Zob. F. Pavone, *The Ratzinger Fiasco Priests for Life*, www.priestforlife.org/columns2004/04-09-13theratzingerfiasco.htm (11.11.2019).

w przypadku ogłoszonej ekskomuniki, interdyktu lub uporczywego trwania w jawnym grzechu śmiertelnym;

- 5) w sytuacji ciężkiego grzechu aborcji lub eutanazji, kiedy czyjeś formalne współdziałanie staje się jawne (czyli w przypadku polityka-katolika, rozumiane jako konsekwentne prowadzenie kampanii na rzecz aborcji i eutanazji oraz głosowanie za permissywnymi prawami w tych kwestiach), wówczas duszpasterz powinien spotkać się z tą osobą, zapoznać ją z nauką Kościoła, poinformować, że nie może przystępować do Komunii Świętej, dopóki nie skończy z obiektywną sytuacją grzechu, i ostrzec, że w przeciwnym wypadku Eucharystia zostanie jej odmówiona;
- 6) szafarz ma obowiązek odmówić Komunii św. osobie wcześniej upomnianej, a ta decyzja „nie stanowi sankcji ani kary”, lecz uznanie obiektywnej i jawnej niegodności do przyjęcia Komunii św.³⁹

W odpowiedzi na pismo Prefekta Kongregacji Nauki Wiary biskupi z USA 18 czerwca 2004 roku wydali oświadczenie *Katolicy w życiu politycznym*: „Odnosnie do pytania: *czy jest konieczne odmawianie Komunii św. tym katolikom, którzy będąc zaangażowani w życie polityczne, popierają publicznie prawo do aborcji na życzenie?*, odpowiedzieli, iż takie decyzje leżą w gestii każdego biskupa, w zgodzie z ustalonymi zasadami kanonicznymi i duszpasterskimi. Uznali, że biskupi mają prawo wydawać odmienne osądy dotyczące najbardziej roztropnego nurtu działań duszpasterskich”⁴⁰. Nie przyjęto więc jednoznacznego stanowiska co do wykluczania tych, którzy po otrzymanym upomnieniu z uporem trwają przy publicznym popieraniu prawa przeciwnego prawu naturalnemu. Pominięto też kwestię zgorznienia oraz odpowiedzialności szafarza.

Biskupi niezwłocznie wydali dekrety czy oświadczenia dotyczące praktyki w tej sprawie w ich diecezji. Na przykład kard. Roger Michael Mahony z Los Angeles napisał, że „Archidiecezja będzie nadal podążać za nauczaniem Kościoła, które nakłada na każdego katolika obowiązek badania własnego sumienia pod kątem godnego przystąpienia do Komunii. Nie jest to zadaniem osoby rozdającej Ciało i Krew Chrystusa”⁴¹. Powtórzył więc obowiązek wiernego określony w kan. 916 KPK, zaprzeczył zaś odpowiedzialności szafarza z kan. 915 KPK, który był przedmiotem

³⁹ Card. J. Ratzinger, *Worthiness to Receive Holy Communion. General Principles*; zob. kard. R. L. Burke, *Zasady dotyczące odmowy Komunii Świętej*, s. 244–246.

⁴⁰ *On Catholics in Political Life*, „Origins. CNS documentary service” 34 (2004), s. 99.

⁴¹ *Catholic Politicians and Holy Communion*, „Origins. CNS documentary service” 34 (2004), s. 110; zob. R. L. Burke, *Zasady dotyczące odmowy Komunii*, s. 226n.

dyskusji biskupów. Jan Paweł II przypomniał w *Ecclesia de Eucharistia* naukę zawartą w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* oraz rozstrzygnięcia Soboru Trydenckiego: „Oceny stanu łaski dokonuje oczywiście on [chrześcijanin – W. B.] sam, gdyż dotyczy ona sumienia. Jednak w przypadkach zachowania, które na forum zewnętrznym, w sposób poważny, oczywisty i stały jest przeciwne normom moralnym, Kościół, w duszpasterskiej trosce o prawidłowy porządek we wspólnocie oraz o szacunek dla sakramentu, nie może wzbraniać się przed podejmowaniem odpowiednich kroków. W sytuacji jawnego braku dyspozycji moralnej winien stosować normę Kodeksu Prawa Kanonicznego, mówiącą o możliwości niedopuszczenia do Komunii eucharystycznej tych, którzy «trwają z uporem w jawnym grzechu ciężkim»” (nr 37). Obowiązek Kościoła (szafarza) szacunku wobec Najświętszego Sakramentu, jak też troski o uniknięcia zgorszenia we wspólnocie wierzących, wyrażają zdecydowane słowa papieża: „nie może wzbraniać się przed podejmowaniem odpowiednich kroków” (nr 37b). Czym innym jest obowiązek osoby chcącej przystąpić do komunii (kan. 916 KPK). Owszem, kan. 915 KPK domaga się interpretacji ścisłej, a w ten sposób chroni przed pokusą upolitycznienia Eucharystii – przekształcenia celebracji eucharystycznej w kontynuację polityki środkami liturgicznymi⁴². Jednak nie może to oznaczać bezwarunkowego wyjęcia spod jego normy każdego polityka.

Wbrew prasowym dywagacjom⁴³ papież Franciszek, wkrótce po wyborze, w liście do biskupów Argentyny prosił, aby kierowali się dokumentem z *Aparecidy* (2007), a więc i treścią paragrafu 436, przypominającą, że nie można przyjmować Komunii św. i jednocześnie działać lub mówić wbrew przykazaniom, zwłaszcza gdy aborcja, eutanazja i inne poważne przestępstwa przeciwko życiu i rodzinie są ułatwiane. Odpowiedzialność ta dotyczy w szczególności ustawodawców, gubernatorów i pracowników służby zdrowia⁴⁴. Miesiąc później, w kwietniu 2013 roku, przypomniał, że politycy katolicy, którzy popierają legalną aborcję, nie powinni przystępować do Komunii św., dopóki nie położą kresu swojej obiektywnie grzesznej

---

⁴² Por. J. P. Beal, *Should politicians be refused communion?*, <https://www.americamagazine.org/fai-ith/2004/06/21/should-politicians-be-refused-communion> (12.12.2001); I. Gramunt, *Non-admission to holy communion: the interpretation of canon 915*, „*Studia Canonica*” 35 (2001) nr 1, s. 175–190.

⁴³ Zob. B. Maguire, *On Giving Communion to Pro-Abortion Politicians*, <https://www.crisismagazine.com/2014/on-giving-communion-pro-abortion-politicians> (12.12.2021).

⁴⁴ Zob. *Pope tells Argentine Bishops to use doc restricting communion for pro-aborts*, <https://www.lifesitenews.com/news/pope-tells-argentine-bishops-to-use-doc-restricting-communion-for-pro-abortion/> (10.12.2021). Tekst dokumentu w języku polskim: *Aparecida. v Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy: Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014.

sytuacji – w przeciwnym razie nie mogą przyjąć Eucharystii, a szafarz *musi* im odmówić jej udzielenia. Niedawno zaś, po pielgrzymce na Słowację, we wrześniu 2021 roku wyjaśniał, że komunia jest dla tych, którzy są we wspólnocie, tymczasem politycy popierający aborcję znajdują się poza nią⁴⁵.

Niektórzy, w oderwaniu od nauki Kościoła i norm kodeksowych, odwoływali się do ideologicznej retoryki, jak na przykład kard. Theodore McCarrick, i występowali przeciw odmowie udzielania Komunii św., argumentując, że „byłoby to wbrew naturze Eucharystii; odmówienie komunii w celebracji zamieniałaby jedność sakramentu w konflikt”⁴⁶.

Gdy w 2019 roku został przyjęty *The Illinois Reproductive Health Act* zezwalający na przeprowadzenie aborcji do dziewiątego miesiąca ciąży oraz wymuszający finansowanie jej z pieniędzy ubezpieczyciela, biskup diecezji Springfield (Illinois) Thomas Paprocki powiedział: „Myślę, że katolicy mają prawo czuć się zbulwersowani, kiedy widzą katolickich polityków nie tylko głosujących, ale aktywnie promujących prawa aborcyjne. Zastanawiają się, *jak możesz promować aborcję i nazywać się katolikiem?* Odpowiedź brzmi: nie możesz”⁴⁷. Dlatego odmówił udzielania Komunii św. wszystkim politykom, którzy w głosowaniu opowiedzieli się za przyjęciem ustawy oraz otwarcie agitowali na rzecz nowego prawa. Z kolei kard. Cupich uznał „takie zachowania” biskupów z Illinois za drogę donikąd, twierdząc, że „sankcje nikogo nie przekonają”⁴⁸.

W październiku 2019 roku ks. Robert E. Morey, proboszcz parafii św. Antoniego w diecezji Charleston w Karolinie Południowej, odmówił udzielenia Komunii św. byłemu wiceprezydentowi i kandydatowi na prezydenta Joe Bidenowi, ze względu na zapowiedź poszerzenia proaborcyjnych przepisów. Argumentował: „Komunia Święta oznacza, że jesteśmy jedno z Bogiem, bliźnimi i Kościołem [...] nasze czyny powinny to odzwierciedlać. Każda osoba publiczna, która wspiera aborcję,

45 Zob. Konferencja prasowa Ojca Świętego w czasie lotu powrotnego. Lot papieski, 15.09.2021, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2021/september/documents/20210915-bratislava-volo-ritorno.html> (12.12.2021).

46 Card. T. McCarrick, *Interim Reflections of the Task Force on Catholic Bishops and Catholic Politicians*, „Origins. CNS documentary service” 34 (2004), s. 108; bp F. J. Gossman, *The State of the Soul of Those Presenting Themselves for Communion*, „Origins. CNS documentary service” 34 (2004), s. 190.

47 M. Hadro, *Cupich: „Counterproductive” to deny Holy Communion to pro-abortion politicians*, <https://catholicherald.co.uk/cupich-counterproductive-to-deny-holy-communion-to-pro-abortion-politicians/>

48 Kard. Cupich o nieudzielaniu Komunii proaborcyjnym politykom: sankcje „nikogo nie przekonają”, <http://www.bibula.com/?p=108487> (11.11.2019).

stawia się poza nauczaniem Kościoła⁴⁹. Na takie stanowisko zareagował jezuita, o. James Martin, konsultor biura komunikacji w Stolicy Apostolskiej: „Odmowa Komunii dla polityka, nieważne czy demokracja czy republikanina jest złym pomysłem. Jeżeli odmawiasz sakramentu osobom popierającym aborcję, musisz także odmówić jej tym, którzy wspierają karę śmierci. Co z tymi, którzy nie pomagają ubogim? Co z *Laudato si'*?”⁵⁰ W ten sposób duchowny zrównał ze sobą sprawy o różnym ciężarze gatunkowym, co świadczy o nieliczeniu się z nauką *Katechizmu Kościoła Katolickiego* (zob. nr 2271–2272).

Podobne postawy nie są tylko domeną Amerykanów. Gdy ks. prof. Wojciech Góralski, kanonista, stwierdził na łamach „Naszego Dziennika”, że głosowanie za ustawą *in vitro* i jej podpisanie to „jawny grzech ciężki” oraz źródło zgorszenia wiernych, co podpada pod dyspozycję kan. 915 KPK, rozległ się medialny krzyk. Sprzeciwiano się mówieniu o karaniu i wyrażano oburzenie, że kapłan ośmielił się wskazać jedyne możliwe wyjście, jakim jest nawrócenie ze spowiedzią, w tym z zadośćuczynieniem i pragnieniem poprawy, które dają „pewność, że ta osoba szczerze żałuje, zmieniła poglądy i więcej by tak nie postąpiła”⁵¹.

Warto ponownie przypomnieć słowa kard. Ratzingera z 2004 roku: „nie wszystkie kwestie moralne mają ten sam ciężar gatunkowy, co aborcja i eutanazja [...] idealną sytuacją jest, gdy kapłan może porozmawiać z katolickim politykiem agituującym na rzecz proaborcyjnego prawa [...] i ostrzec go przed konsekwencjami. Jeżeli ten nie zmieni swojego nastawienia i nadal zechce przyjąć Komunię, osoba jej udzielająca musi odmówić”⁵².

Mimo upływu 15 lat od wyjaśnień papieża Benedykta XVI (zob. wyżej zasada 6), niektórzy nadal postrzegają kodeksowy nakaz skierowany do szafarzy (kan. 915 KPK) jako sankcję czy karę dla wiernego. Tymczasem – jak pisze kard. Raymond

---

49 Marek Trojnar, *USA: ksiądz odmówił komunii świętej Joe Bidenowi z powodu popierania aborcji*, <https://kresy.pl/wydarzenia/usa-ksiazd-odmowil-komunii-sw-joe-bidenowi-z-powodu-popierania-aborcji/> (29.10.2019).

50 Wypowiedź J. Martina, https://twitter.com/JamesMartinsJ/status/1189240004100448257?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1189240004100448257%7Ctwgr%5E6a1c2fa1d399ee3cb09b2ca9c6971od3af6d2a2%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A-%2F%2F

51 B. Busz, *Publiczne smaganie grzeszników*, <https://pomorska.pl/publiczne-smaganie-grzesznikow-komentuje-beata-busz/ar/7769015> (01.09.2019).

52 *Worthiness to Receive Holy Communion. General Principles by Cardinal Joseph Ratzinger*, nr 3 i 5, <https://www.priestsforlife.org/magisterium/bishops/04-07ratzingerommunion.htm> (20.10.2019).

Leo Burke – „nieudzielenie Komunii katolickim politykom, którzy popierają aborcję i czyny homoseksualne, jest przysługą, a nie karą”⁵³.

To przekonanie byłego prefekta Trybunału Sygnatury Apostolskiej ma za sobą racje ugruntowane historycznie. W sprawach należy brać pod uwagę również wcześniejszą praktykę i prawo. O tym, że zagadnienie było obecne w prawie od początku, świadczy już Dekret Gracjana, zawierający m.in. list papieża Grzegorza Wielkiego do bp. Januarego⁵⁴, zasady soboru kartagińskiego⁵⁵ i synodu w Montpellier⁵⁶, nakazującego: „mordercy i fałszywi świadkowie będą odłączeni od kościelnej komunii, chyba że ich winy zostaną im odpuszczone za sprawą pokuty”, w przeciwnym razie popełniają świętokradztwo i prowadzą do dezorientacji. Dekret III Soboru Laterańskiego dołączył lichwiarzy⁵⁷.

Po soborze trydenckim ukazał się Rytuał rzymski (*Rituale Romanum*, 1617), który powtórzywszy prawo wiernych do Komunii św., zakazywał jej udzielania osobom jawnie niegodnym, objętym ekskomuniką, interdyktem albo publicznie pozbawionym czci i praw, czyli prostytutkom, żyjącym w konkubinacie, lichwiarzom, czarownicom, wróżkom, bluźniercom i innym grzeszącym jawnie⁵⁸. Warunkiem dopuszczenia było podjęcie pokuty i poprawa oraz zadośćuczynienie za publiczne zgorszenie (nr 49). W tym vademecum dla kapłanów podano też szczegółowe rady. Gdy grzeszący ciężko, ale nie jawnie, prosi o Komunię św. w sytuacji dyskretnej (skrycie), a kapłan nie stwierdzi poprawy życia – ma odmówić; gdy chce przyjąć Komunię publicznie, a szafarz nie może odmówić bez

53 Kard. Burke: nieudzielenie Komunii katolickim politykom, którzy popierają aborcję i czyny homoseksualne, jest przysługą, a nie karą, <http://www.bibula.com/?p=109226> (01.11.2019).

54 *Decretum magistri Gratiani*, C.24, D.LXXXVI, <https://geschichte.digitale-sammlungen.de//decretum-gratiani/online/angebot> (01.11.2019).

55 *Decretum magistri Gratiani*, C.9, C.XI, q. 3

56 *Decretum magistri Gratiani*, C.20, C.XXIV, q. 3.

57 *Decretum magistri Gratiani*, C.3, x, de usuris, v, 19; zob. R. L. Burke, *Zasady dotyczące odmowy Komunii*, s. 233–235.

58 Tj. pijakom, lichwiarzom, nieczystym, świętokradcom, naruszytelom pokoju, niestałym w wierze, hipokrytom, tym, którzy wydali córki za nieochrzczonych, gorszytelom i innym skalanym poważniejszymi hańbiącymi czynami. Zob. *De Sanctissimo Eucharistiae Sacramento*, w: *Rituale Romanum Pauli v. Pont. Max. Iussu editum*, Antverpiae ex Officina Plantiniana 1617, s. 63–75, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/55/Rituale_romanum_1617.pdf (02.11.2019). Nowa edycja: *Rituale Romanum, Editio Princeps (1614)*, a cura di M. Sodi, J. J. Flores Arcas, Città del Vaticano 2004; por. Pauli Papae v, *Constitutio Apostolica de Ritualis Romani Editione*, w: *Rituale Romanum Ecclesiae Poloniae accommodatum*, Katowicis 1927, s. v–vi. Zob. R. L. Burke, *Zasady dotyczące odmowy Komunii*, s. 235–237.

zgorzenia, powinien jej udzielić. Przypomniawszy obowiązek troski duchownego o chorego, by ten nie zmarł bez Wiatyku, nakazano mu powstrzymać się przed udzieleniem Komunii osobie niegodnej: „jawnym lichwiarzom, żyjącym w konkubinacie, jawnym przestępcom, ekskomunikowanym i potępionym, chyba że poprzednio oczyszczili się przez świętą spowiedź i naprawili, zgodnie z prawem, poczynione zgorzenie”⁵⁹.

Papież Benedykt XIV w odpowiedzi na pytanie, czy mogą być dopuszczeni do Komunii św. jako Wiatyku zwolennicy oratorianina Quesnela, którego błędy jansenizmu i gallikanizmu francuskiego zostały potępione, powiedział, że „nie”, jeśli trwają w uporze. Natomiast szafarzom Komunii św. polecał, by podchodzili indywidualnie do każdej osoby, zachowywali spokój i byli wyrozumiali w przyjmowaniu prawdy o jej sumieniu. Jeśli trwa przy błędach, które zagrażają zbawieniu, szafarz powinien pouczyć, że przyjęcie Ciała Chrystusa nie uchroni jej przed sądem Chrystusa, lecz obciąży⁶⁰. Grzesznik, który jest wykluczony od sakramentów, powinien uznać to wyłączenie za szczególne wezwanie do pokuty. Dlatego należy, o ile to możliwe, zapobiegać zawstydzeniu i zaskoczeniu oraz postępować z wyjątkową ostrożnością i delikatnością, tak aby wykluczeni dostrzegali swoją niegodność⁶¹.

---

59 *De Sanctissimo Eucharistiae Sacramento*, nr 60–61.

60 *Codicis Iuris Canonici Fontes*, ed. P. Gasparri, vol. 2: *Romani Pontifices A. 1746–1865*, Typis Polyglottis Vaticanis 1948, s. 537, nr 441, § 9; por. 1 Kor 11, 27–29; zob. R. L. Burke, *Zasady dotyczące odmowy Komunii*, s. 233–235.

61 Warto dokonać porównania z przypadkiem Szymona Hołowni: *Ksiądz odmówił sakramentu komunii Szymonowi Hołowni. Jest komentarz parafii*, wprost.pl/kraj/10290115/ksiazdz-odmowil-sakramentu-komunii-.../ (02.02.2020), a także z wypowiedzią papieża Franciszka przed modlitwą Anioł Pański 16 października 2016 roku: „Czasami staramy się poprawić i nawrócić grzesznika, napominając go, uzmysławiając mu jego błędy i niewłaściwe postępowanie. Postawa Jezusa względem Zacheusza wskazuje nam inną drogę, a mianowicie ukazanie temu, kto błądzi, jak wielką ma wartość dla Boga pomimo wszystkich swoich błędów” – „W tym planie zbawienia jest też miejsce na zbawienie Zacheusza, człowieka nieuczciwego i przez wszystkich pogardzanego, potrzebującego nawrócenia. Dla ludzi jest on człowiekiem, który żyje z ludzkiej krzywdy. Gdyby Jezus wypomniał mu jego grzechy i wezwał go do naprawienia krzywd, na pewno zyskałby poparcie u ludzi. Tymczasem taka postawa może obudzić wzbudzić w człowieku pozytywne zaskoczenie, zmiękczyć jego serce i skłonić do wydobycia obecnego w nim dobra” (Aktualności Radia Watykańskiego – wydanie główne 30.10.2016, http://www.radio-vaticana.va/proxy/pol_RG/2016/Ottobre/16_10_30.html [01.11.2019]).

5. Jawnogrzezchnik a pogrzeb katolicki

Kwestię pogrzebu katolickiego w interesującym nas zakresie reguluje kan. 1184 KPK: „§ 1. Jeśli przed śmiercią nie dali żadnych oznak pokuty, pogrzebu kościelnego powinni być pozbawieni: 1. notoryczni apostości, heretycy i schizmatycy; 2. osoby, które wybrały spalenie swojego ciała z motywów przeciwnych wierze chrześcijańskiej; 3. inni jawni grzesznicy, którym nie można przyznać pogrzebu bez publicznego zgorszenia wiernych. § 2. Gdy powstaje jakaś wątpliwość, należy się zwrócić do miejscowego ordynariusza, do którego decyzji należy się dostosować”.

Wydaje się, że dyspozycja jest jasna, w praktyce jednak nastęrcza trudności. Z tego powodu Konferencja Episkopatu, synody i biskupi wydają dyspozycje szczegółowe, natomiast interpretują je i aplikują duszpasterze, którzy w przypadku wątpliwości mają się zwracać do ordynariusza miejsca (§ 2). Zatem, „publiczne piętnowanie” nie może być wynikiem emocji. Stosując kan. 1184 § 1 nr 3 KPK, należy pamiętać o tym, że ma być on interpretowany ściśle, zgodnie z kan. 18⁶². Dlatego pogrzebu kościelnego należy pozbawić zmarłego, w odniesieniu do którego prawdziwe są – łącznie – stwierdzenia: był jawnym grzesznikiem, przed śmiercią nie dał oznak pokuty, a jego pogrzeb w religijnej formule wywołał zgorszenie wiernych.

W odniesieniu do stwierdzenia subiektywnej winy uchodzącego za jawnego grzesznika można posiłkować się kan. 1347 KPK, który do ważności wymierzenia cenzury domaga się wcześniejszego, przynajmniej jednego, upomnienia, by winny zaniechał upor i dania mu odpowiedniego czasu na poprawę” (§ 1). W okolicznościach poprzedzających śmierć czasu na poprawę może być niewiele. Ważne więc jest, by człowiek żałował grzesznego życia i przynajmniej poważnie przyrzekł naprawić szkody i zgorszenie (§ 2).

Nie zawsze umierający zdąży się wyświadczyć i otrzymać rozgrzeszenie; wtedy wystarczy, że dał jakąkolwiek oznakę żalu (pokuty), np. prosił o kapłana, wypowiedział akt żalu, czynił znak krzyża czy ucałował go, przeproszał za dane zgorszenia⁶³. Zgodnie z dekretem Kongregacji Nauki Wiary dotyczącym pogrzebu kościelnego

---

⁶² „Ustawy, które ustanawiają kary, ograniczają swobodne wykonywanie uprawnień albo zawierają wyjątek od ustawy, podlegają ścisłej interpretacji”.

⁶³ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5.05.1978, nr 14, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1998*, opr. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 279–284.

nie należy tym osobom odmawiać pogrzebu katolickiego, a publiczne zgorszenie wykluczyć przez poinformowanie wiernych o tych znakach⁶⁴.

Podobnie w przypadku pogrzebu osoby pozostającej w związku niesakramentalnym, która otrzymała zgodę biskupa na przystępowanie do sakramentów⁶⁵. „W zastosowaniu formy pogrzebu trzeba uwzględnić różne sytuacje osób żyjących bez sakramentalnego małżeństwa, np. czy mogli je zawrzeć, jak spełniali dostępne im praktyki religijne, czy dbali o katolickie wychowanie potomstwa. Wydaje się, że na urządzenie pogrzebu kościelnego dla zmarłych żyjących w małżeństwach niesakramentalnych trzeba spojrzeć w optyce posynodalnej adhortacji papieża Franciszka *Amoris laetitia*” – uważa ks. Jan Dyduch⁶⁶. Należy uwzględnić również ustawodawstwo partykularne, w tym związane z synodami interpretującymi aplikację przepisów prawa do sytuacji lokalnej⁶⁷.

Bez względu na stan prawny i faktyczny rodziców nie należy odmawiać pogrzebu ich dzieci, jeśli zmarły one przed chrztem, a oni zamierzali je ochrzcić (kan. 1183 § 1 KPK). Choć obowiązuje kodeks prawa kanonicznego nie wymienia samobójców wśród tych, którym należy odmówić katolickiego pogrzebu, to należy pamiętać, że jeśli byli jawnymi grzesznikami, a ich pogrzeb mógłby wywołać zgorszenie, to taką decyzję należy podjąć⁶⁸.

---

64 Zob. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Decretum *De sepultura ecclesiastica*, Romae, 20.09.1973, „Acta Apostolicae Sedis” 65 (1973), s. 500. Por. can. 1240 CIC. Dyspozycję tę odnieść należy również do tzw. związków jednopłciowych. W czerwcu 2019 roku bp Paprocki wydał wytyczne duszpasterskie dotyczące tychże katolików. Odrzucając w tych przypadkach możliwość przeprowadzenia obrzędów pogrzebowych, napisał: „Jeśli nie dadzą przed śmiercią pewnych oznak pokuty, zmarłe osoby, które otwarcie żyły w małżeństwie osób tej samej płci, demoralizując wiernych, zostaną pozbawione kościelnych obrzędów pogrzebowych”. Podobnie uczynił bp Robert Morlino (Madison w Wisconsin). Zob. *Katolicy biskupi z USA odmawiają grzebania zmarłych homoseksualistów*. „Taki jest prawo”, <https://nczas.com/2019/08/31/katolicy-biskupi-z-usa-odmawiaja-grzebania-zmarlych-homoseksualistow-takie-jest-prawo/> (01.10.2019); zob. *Kard. Raymond Leo Burke: Odmowa Komunii lesbijce w związku to czyn właściwy*, fronda.pl/kard-Burke-.../ (02.02.2020).

65 Zob. kan. 978 § 1 i 2 oraz kan. 980 KPK; kan. 732 § 1 KKKW; P. Steczkowski, *Dopuszczenie do Komunii Świętej*, s. 77.

66 J. M. Dyduch, *Pogrzeb kościelny wyrazem wiary chrześcijańskiej. Aktualny stan prawny*, „Prawo Kanoniczne” 60 (2017) nr 4, s. 93; <https://doi.org/10.21697/pk.2017.60.4.05>.

67 Zob. K. Dullak, *Ceremonie pogrzebowe w polskim ustawodawstwie synodalnym przełomu XX i XXI wieku*, „Colloquia Theologica Ottoniana” (2009) nr 1, s. 79–101.

68 Zob. *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5.05.1978, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1991, s. 23–29.

W przypadku wątpliwości zawsze należy odnieść się do ordynariusza miejsca, a gdy nie zdoła się ich usunąć, unikając zgorszenia wiernych, pogrzeb należy urządzić w skromniejszej formie.

***

Przy stosowaniu obowiązującego prawa należy uwzględnić katolickie zasady osądu moralności ludzkich czynów. Zaleca się korzystać z mądrości Benedykta XIV, który radził, by do każdej osoby podchodzić indywidualnie, zachowywać spokój, pouczyć jawnogrzesznika, że przyjęcie Ciała Chrystusa nie uchroni go przed sądem Chrystusa, lecz obciąży. Jeśli jawnogrzesznik nadal trwa w uporze, należy jego grzech piętnować, czego publicznym przejawem we wspólnocie wierzących jest odmowa Komunii św., zaś po śmierci – pogrzebu kościelnego.

ABSTRACT

Manifest sinners. Is their public stigma justified?

The author, explaining the subject that includes the terms “manifest sinner” and “stigmatize” in a historical context, gives a synthesis of Church discipline towards manifest sinners. The analysis with the selected issues begins with so-called “non-practicing Christians” that is a topic rarely present in the teaching about the manifest sinners. The author mainly analyzes the issues regarding the refusal of admission to Holy Communion (can. 915) and granting a Catholic funeral (can. 1184 § 1 no 3), as well as other restrictions and sanctions that may apply to the manifest sinners (e.g. candidates for godparents – can. 874 no 3; in the anointing of the sick who persevere obstinately in manifest grave sin – can. 1007).

Taking into account the current cases, especially those related to the application of can. 915 and 1184, it is noted that their application should take into account the Catholic principles of judging the morality of human acts. It is recommended to use the wisdom of Benedict XIV, who advised to treat each person individually, remain calm, instruct the manifest sinner that accepting the Christ’s Body would not save him from the judgment of Christ but would charge him. If the manifest sinner perseveres obstinately in a manifest grave sin, his sin should be stigmatized. The most painful for him is the refusal of admission to Holy Communion and the Catholic funeral.

Keywords: manifest sinner, stigmatize, non-practicing Christians, can. 915, can. 1184

ABSTRAKT

„Jawni grzesznicy”. Czy zasadne jest ich publiczne piętnowanie?

Autor, po nakreśleniu tematu i wyjaśnieniu terminów „jawni grzesznik” i „piętnować” w kontekście historycznym, podaje syntezę dyscypliny kościelnej wobec jawnych grzeszników. Rozpoczyna od zagadnienia niepraktykujących chrześcijan, stosunkowo rzadko pojawiającego się w nauczaniu o jawnogrzesznikach. Centralne miejsce w analizach zajmują kwestie odmowy dopuszczenia do Komunii św. (kan. 915 KPK) i udzielenia katolickiego pogrzebu (kan. 1184 § 1 nr 3 KPK) oraz inne ograniczenia i sankcje, jakie mogą dotknąć jawnych grzeszników (np. kandydatów na rodziców chrzestnych – kan. 874 nr 3 KPK; chorych, którzy uparcie trwają w jawnym grzechu ciężkim – kan. 1007 KPK).

Uwzględniając aktualne przypadki, zwłaszcza związane ze stosowaniem do nich norm z kan. 915 i 1184 KPK, przypomina się, że przy ich aplikacji należy uwzględniać katolickie zasady osądu moralności ludzkich czynów. Zaleca się korzystać z mądrości Benedykta XIV, który radził, by do każdej osoby podchodzić indywidualnie, zachowywać spokój, pouczyć jawnogrzesznika, że przyjęcie Ciała Chrystusa nie uchroni jej przed sądem Chrystusa, lecz obciąży. Jeśli jawnogrzesznik nadal trwa w uporze, należy jego grzech piętnować, czego najbardziej dotkliwe są odmowa Komunii św. i pogrzebu kościelnego.

Słowa kluczowe: jawnogrzesznik, piętnować, niepraktykujący, kan. 915 KPK, kan. 1184 KPK

BIBLIOGRAFIA

---

1. *Aparecida. v Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy: Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014.
2. Bączkiewicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1958.
3. Beal J. P., *Should politicians be refused communion?*, <https://www.americamagazine.org/faith/2004/06/21/should-politicians-be-refused-communion> (12.12.2021).
4. Borek D. O'carm, *Przestępstwa przeciw wierze w normach de Delictis reservationis z 2010 roku*, „Prawo Kanoniczne” 57 (2014) nr 3, s. 105–126.
5. Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1993.

6. Burke R. L., *Canon 915: La disciplina con respecto a la negación de la Sagrada Comunión a aquellos que perseveran obstinadamente en un pecado grave manifiesto*, „Periodica de re canonica” 96 (2007) nr 1, s. 3–58.
7. Burke R. L. kard., *Zasady dotyczące odmowy Komunii Świętej osobom z uporem trwającym w jawnym grzechu ciężkim*, „Christianitas” (2011) nr 45–46, s. 242–244.
8. Busz B., *Publiczne smaganie grzeszników*, <https://pomorska.pl/publiczne-smaganie-grzesznikow-komentuje-beata-busz/ar/7769015> (01.09.2019).
9. *Catechismus Ex Decreto ss. Concilii Tridentini Ad Parochos Pii v. Pont. Maximi Jussu Editus*, Typis Seminarii, Patavii 1724; <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/29726/edition/26719?language=pl> (12.10.2019).
10. *Codicis Iuris Canonici Fontes*, ed. P. Gasparri, vol. 2: *Romani Pontifices A. 1746–1865*, Typis Polyglottis Vaticanis 1948.
11. *Codex Iuris Canonici Pii x Pontificis Maximi iussu degestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab Em.mo Card. P. Gasparri auctus, Typis Polyglottis Vaticanis 1974.
12. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984.
13. *Decretum magistri Gratiani*, <https://geschichte.digitale-sammlungen.de//decretum-gratiani/online/angebot> (01.11.2019).
14. *Didache, czyli Nauka Dwunastu Apostołów*, przeł. J. Jankowski, Warszawa 1923.
15. Dullak K., *Ceremonie pogrzebowe w polskim ustawodawstwie synodalnym przełomu XX i XXI wieku*, „Colloquia Theologica Ottoniana” (2009) nr 1, s. 79–101.
16. Dyduch J. M., *Pogrzeb kościelny wyrazem wiary chrześcijańskiej. Aktualny stan prawny*, „Prawo Kanoniczne” 60 (2017) nr 4, s. 87–99; <https://doi.org/10.21697/pk.2017.60.4.05>.
17. Dziewiecki M., *Moralny wymiar ludzkiego działania: być człowiekiem to być człowiekiem odpowiedzialnym (KKK 1749–1761)*, w: *Wyznawać wiarę dzisiaj*, red. S. Łabędowicz, Sandomierz 1999, s. 483–489.
18. *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996.
19. Gossman F. J. bp, *The State of the Soul of Those Presenting Themselves for Communion*, „Origins. CNS documentary service” 34 (2004), s. 190.
20. Gramunt I., *Non-admission to holy communion: the interpretation of canon 915*, „Studia Canonica” 35 (2001) nr 1, s. 175–190.
21. Gresland H., *¿Qué conducta observar con los pecadores públicos?*, <https://adelantelafe.com/conducta-observar-los-pecadores-publicos/> (12.11.2019).

22. Hadro M., *Cupich: „Counterproductive” to deny Holy Communion to pro-abortion politicians*, <https://catholicherald.co.uk/cupich-counterproductive-to-deny-holy-communion-to-pro-abortion-politicians/> (12.11.2019).
23. Hendriks J., „*Non siano ammessi alla sacra comunione...*” *Il c. 915 e le ulteriori prescrizioni ecclesiastiche sull’accesso alla comunione*, „*Quaderni di diritto ecclesiale*” 5 (1992) nr 2, s. 192–204.
24. Hendriks J., „*Ad sacram communionem ne admittantur...*” *Annotationes in can. 915*, „*Periodica de re morali canonica liturgica*” 79 (1990), s. 163–176.
25. *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych z 5.05.1978 r.*, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1991, s. 23–29.
26. Iraburu J. M., *Los cristianos no-practicantes son pecadores públicos*, <http://www.infocatolica.com/blog/reforma.php/1309090642-234-los-cristianos-no-practic> (03.11.2019).
27. Ioannes Paulus II, *Litterae encyclicae de vitae humanae inviolabili bono Evangelium vitae*, 25.03.1995, „*Acta Apostolicae Sedis*” 87 (1995), s. 401–522; tekst polski: Jan Paweł II, *Encyklika Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996.
28. Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska Fidei Depositum*, ogłoszona z okazji publikacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego* opracowanego po Soborze Powszechnym Watykańskim II, w: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, s. 5–9.
29. Janczewski Z., *Udzielanie Komunii św. osobom rozwiedzionym? Analiza adhortacji „Amoris laetitia” papieża Franciszka*, „*Prawo Kanoniczne*” 59 (2016) nr 2, s. 41–58.
30. *Kard. Raymond Leo Burke: Odmowa Komunii lesbijce w związku to czyn właściwy*, fronda.pl/kard-Burke-.../ (02.02.2020).
31. *Kard. Cupich o nieudzielaniu Komunii proaborcyjnym politykom: sankcje „nikogo nie przekonają”*, <http://www.bibula.com/?p=108487> (11.11.2019).
32. *Katoliccy biskupi z USA odmawiają grzebania zmarłych homoseksualistów. „Takie jest prawo”*, <https://nczas.com/2019/08/31/katoliccy-biskupi-z-usa-odmawiaja-grzebania-zmarlych-homoseksualistow-takie-jest-prawo/> (01.10.2019).
33. Kaveny C., *Prophecy without contempt: religious discourse in the public square*, Cambridge (MA) 2016.
34. Keane J. T., *Explainer: When can someone be denied the Eucharist?*, „*America. The Jesuit Review*” 30.10.2019.

35. *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, Lublin 2002.
36. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5.05.1978, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1998*, opr. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 279–284.
37. Konferencja prasowa Ojca Świętego w czasie lotu powrotnego. Lot papieski, 15.09.2021, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2021/september/documents/20210915-bratislava-voilo-ritorno.html> (12.12.2021).
38. Krzysteczko H., *Od publicznej praktyki pokutnej do spowiedzi prywatnej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 327–332.
39. Maguire B., *On Giving Communion to Pro-Abortion Politicians*, <https://www.crisismagazine.com/2014/on-giving-communion-pro-abortion-politicians> (12.12.2021).
40. Majer P., *Czy adhortacja „Amoris Laetitia” zmieniła kan. 915 KPK?*, „Prawo Kanoniczne” 62 (2019) nr 4, s. 91–111, <https://doi.org/10.21697/pk.2019.62.4.04>.
41. McCarrick T. card., *Interim Reflections of the Task Force on Catholic Bishops and Catholic Politicians*, „Origins. CNS documentary service” 34 (2004), s. 108.
42. Mierzejewski K., *Obowiązek uczestniczenia we Mszy świętej w niedzielę i święta nakazane*, „Prawo Kanoniczne” 57 (2014) nr 4, s. 65–88.
43. Nykiel K., *Wyłączenie wiernych ze wspólnoty z Kościołem. Aspekty prawne i teologiczne*, „Roczniki Nauk Prawnych” 24 (2014) nr 2, s. 137–157.
44. Pauli Papae V, *Constitutio Apostolica de Ritualis Romani Editione*, w: *Rituale Romanum Ecclesiae Poloniae accommodatum*, Katoviciis 1927, s. V–VI.
45. Pavone F., *The Ratzinger Fiasco Priests for Life*, www.priestforlife.org/columns2004/04-09-13theratzingerfiasco.htm (11.11.2019).
46. *Pecadores públicos: la falacia del fuero interno*, <http://info-caotica.blogspot.com/2016/05/pecadores-publicos-la-falacia-del-fuero.html> (05.09.2019).
47. Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana 1995.
48. *Pope tells Argentine Bishops to use doc restricting communion for pro-aborts*, <https://www.lifesitenews.com/news/pope-tells-argentine-bishops-to-use-doc-restricting-communion-for-pro-abortion/> (10.12.2021).
49. Prados L., *Normas de convivencia cristiana con familiares adúlteros y pecadores públicos*, 25.07.2017, <https://adelantelafe.com/normas-convivencia-cristiana-familiares-adulteros-pecadores-publicos/> (11.11.2019).

50. Ratzinger J. card., *Worthiness to Receive Holy Communion. General Principles*, <https://www.priestsforlife.org/magisterium/bishops/04-07ratzingerommunion.htm> (20.10.2019).
51. *Rituale Romanum Pauli v. Pont. Max. Iussu editum*, Antverpiae ex Officina Plantiniana 1617, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/55/Rituale_romanum_1617.pdf (02.11.2019); nowa edycja: *Rituale Romanum. Editio Princeps (1614)*, a cura di M. Sodi, J. J. Flores Arcas, Città del Vaticano 2004.
52. Sacra Congregatio de Sacramentis, *Instructio ad rmos locorum ordinarios de scrutinio alumnorum peragendo antequam ad ordines promoveantur*, „*Quam ingens Ecclesiae*”, „*Acta Apostolicae Sedis*” 23 (1931), s. 120–129.
53. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Decretum De sepultura ecclesiastica*, 20.09.1973, „*Acta Apostolicae Sedis*” 65 (1973), s. 500.
54. *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/publiczny;2573013.html> (03.11.2019).
55. *Słownik polszczyzny XVI wieku*, <http://spxvi.edu.pl/indeks/haslo/55769> (01.11.2019).
56. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, przykłady za: <https://dobryslownik.pl/slovo/pi%C4%99tnowa%C4%87/38282/> (01.11.2019).
57. Steczkowski P., *Dopuszczenie do Komunii Świętej osób żyjących po małżeństwu bez małżeństwa – norma czy subiektywna ocena?*, w: *Dyskusje nad „Amoris laetitia”*, red. P. Kroczyk, Kraków 2017, s. 69–93 (*Annales Canonici Monographiae*, 6); <http://dx.doi.org/10.15633/9788374386463.05>.
58. Steczkowski P., *Dopuszczenie rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach do komunii świętej. Forum externum czy forum internum*, „*Annales Canonici*” 4 (2008), s. 83–97.
59. Sublon R., *L'interprétation du canon 915 et la question du sujet*, „*Revue de droit canonique*” 53 (2003) nr 2, s. 267–283.
60. Suchecki Z., *Kościół a masoneria*, Kraków 2001.
61. Szczot E., *Dopuszczenie do Komunii św. wiernego katolika podlegającego normie kan. 915 KPK*, „*Roczniki Nauki Prawnych*” 8 (1998), s. 205–223.
62. Szczot E., *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, Lublin 2000.
63. Travers P. J., „*Amoris Laetitia*” and canon 915: a merciful return to the „letter of the law”, „*Periodica de re canonica*” 107 (2018) nr 3, s. 367–418.
64. Zaborowski M., *Ograniczenie prawa wiernego do Eucharystii – kan. 915 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „*Annales Canonici*” 9 (2013), s. 139–159.